

Requirements for the Implementation of Ethical Banking and Prioritizing its Characteristics in Line with the Banking System of Iran

Mohammad Talebi*
Hamed Abbasi**

Received: 26/08/2018

Accepted: 24/02/2019

Abstract

One of the values emphasized by Islam is ethical values, and one of the successful experiences that has emerged in recent times in the traditional economy is an alternative banking and ethical banking that can be used for the Iranian banking system. Considering the wide range of ethical banking features, their implementation in the Iranian economy in a short term is not feasible, so it is essential to prioritize these features for Iranian banking in line with economic needs.

In this research, by using theoretical foundations and experience of ethical banking in the world and meta-analysis method, the characteristics of ethical banking with priority have been identified. Also, by benefiting from the opinions of the elites through questionnaires, the applicable cases in Iran's economy and the priority of their implementation have been determined. Based on the results of elites' opinions and their analysis according to binomial test, effective factors of ethical banking have been identified. In the next step, according to Friedman's test, these results have been prioritized and those that should be considered in Iran's economy have been accounted for and announced. In view of the results, it is suggested that all features be prepared by the central bank under the name of the Banking Code and sent to the relevant banks and all banks should be indexed accordingly. Also, based on the views of the elites, it is suggested that the central bank gradually considers the operational incentives for the first eight priorities and tries to plan in such a way that each year four of them become operational.

Keywords

Ethical Banking, Social Responsibility, Islamic Banking, Professional Ethics, Integrity

JEL Classification: C44, G20, G21.

---

* Assistant Professor at Department of Finance, Faculty of Islamic Education and Management, Imam Sadiq University, Tehran, Iran. talebi@isu.ac.ir

** PhD Student in Islamic Economics, Research Institute of Islamic Culture and Thought, Qom, Iran (Corresponding Author). Hmd.abbasi@gamil.com

الزامات تحقق بانکداری اخلاقی و اولویت‌بندی خصوصیات عملیاتی آن متناسب با نظام بانکی ایران

محمد طالبی *

حامد عباسی **

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۶/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۰۵

مقاله برای اصلاح به مدت ۸۱ روز نزد نویسنده (گان) بوده است.

چکیده

ارزش‌های اخلاقی از ارزش‌های مورد تأکید اسلام است و یکی از تجربه‌های موفق که در سال‌های اخیر در اقتصاد متداول شکل گرفته، بانکداری جایگزین^۱ و بانکداری اخلاقی^۲ است. با عنایت به گستردگی ویژگی‌های بانکداری اخلاقی، اجرای کلیه ویژگی‌ها در اقتصاد ایران در کوتاه‌مدت مقدور نیست، لذا اولویت‌بندی این ویژگی‌ها برای بانکداری ایران، امری ضروری است. در گام اول این تحقیق با استفاده از مبانی نظری و تجربه بانکداری اخلاقی در دنیا و همچنین استفاده از روش تحلیل محتوا، ویژگی بانکداری اخلاقی دارای اولویت احصاء شد. در گام بعدی تحقیق ویژگی کلیه بانک‌های اخلاقی در دنیا مورد مطالعه قرار گرفت و بر این اساس ویژگی‌ها تکمیل گردید؛ سپس با بهره‌گیری از نظر نخبگان و أخذ نظر آنان از طریق پرسشنامه، موارد قابل اجرا در اقتصاد ایران مشخص و اولویت اجرای آنها تعیین گردید. براساس نتایج حاصل از نظر نخبگان و تحلیل آرا به روش آزمون دو جمله‌ای، ۱۵ عاملی که تأثیر زیادی بر توسعه اقتصادی دارند، شناسایی شدند. در گام بعدی با توجه به آزمون فریدمن این نتایج اولویت‌بندی شدند و اولویت‌هایی که می‌بایست در نظام بانکی ایران مورد توجه قرار بگیرند، احصاء و اعلام گردیدند. با عنایت به نتایج حاصله پیشنهاد می‌گردد کلیه ویژگی‌ها تحت عنوان سند بانکداری اخلاقی توسط بانک مرکزی تهیه و به بانک‌های عامل ابلاغ شود و کلیه بانک‌ها بر این اساس شاخص‌بندی شوند. همچنین براساس نظرات نخبگان، پیشنهاد می‌شود بانک مرکزی به تدریج برای مواردی که در اولویت هشت‌گانه نخست، مشوق‌های عملیاتی در نظر گیرد و سعی نماید به گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که هر سال چهار ویژگی اجرایی شود.

واژگان کلیدی

بانکداری اخلاقی، مسئولیت اجتماعی، شفافیت، اخلاق حرفه‌ای.

طبقه‌بندی JEL: C44, G20, G21

* استادیار گروه مالی دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران

talebi@isu.ac.ir

** دانشجوی دکتری اقتصاد اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول)

Hmd.abbasi@gamil.com

مقدمه

یکی از تجارب موفق‌ی که در نظام اقتصادی متداول پدید آمده است، ایجاد و گسترش بانک‌های جایگزین از جمله بانکداری اخلاقی است. اگرچه ویژگی‌های بانکداری اخلاقی به نسبت بانکداری مطلوب اسلامی دارای نواقص زیادی بوده و بانکداری اسلامی دارای اهداف والایی است که شمولیت بیشتری نسبت به اهداف و ویژگی‌های بانکداری اخلاقی دارد، اما به نظر می‌رسد اندیشمندان اقتصاد اسلامی می‌توانند از تجارب بانکداری اخلاقی استفاده نمایند و راهکارهایی برای پیاده‌سازی آموزه‌های اسلامی در نظام بانکداری استخراج نمایند. نظر به اینکه اجرایی شدن کلیه ویژگی‌ها در نظام بانکی ایران در کوتاه‌مدت مقدور نیست، لذا اولویت‌بندی این سیاست‌ها برای نظام بانکی امری ضروری است.

در تحقیق حاضر اصول اخلاقی بانک‌های اخلاقی در دنیا مطالعه شده و پنج بانک مختلف و بزرگ از چندین قاره برای استخراج فراوانی ویژگی‌ها انتخاب شده است و میزان فراوانی هر یک از ویژگی‌ها براساس تکرار ویژگی‌ها در این بانک‌ها استخراج شده است. پس از احصاء فراوانی این ویژگی‌ها، مهم‌ترین عناصر تشکیل‌دهنده بانکداری اخلاقی انتخاب شدند و به‌منظور تعیین اولویت، پرسشنامه‌ای طراحی شد و از نخبگان درخواست شد با عنایت به اهمیت موضوع، اولویت زمانی اجرایی برای هر یک از ویژگی‌ها را مشخص نمایند،^۳ سپس با استفاده از نتایج حاصل از رأی نخبگان، ۱۵ عامل مؤثر بر رشد و توسعه اقتصاد انتخاب شدند. در گام بعدی این نتایج اولویت‌بندی شدند و اولویت‌هایی که می‌بایست در نظام بانکی ایران به آنها توجه ویژه شود، انتخاب شد و پیشنهادات و الزاماتی که هر یک از این افراد می‌بایست در این راستا انجام دهند، به سیاست‌گذاران بانکی توصیه گردید.

۱. روش تحقیق

در مقاله حاضر ابتدا با استفاده از روش کتابخانه‌ای، بانک‌های اخلاقی در دنیا مورد بررسی قرار گرفتند. سپس با استفاده از همین روش، میزان فراوانی ویژگی‌های بانکداری اخلاقی استخراج شد و با عنایت به ویژگی‌های اعلام‌شده توسط بانک‌های مختلف، ویژگی‌هایی

که دارای فراوانی بیشتری بودند، برگزیده شدند و سپس با استفاده از روش تحلیل محتوا، ویژگی اصلی و کدگذاری شده بانکداری اخلاقی استخراج گردید. در ادامه با عنایت به نتایج حاصله، پرسشنامه‌ای طراحی گردید و این پرسشنامه در معرض دید نخبگان قرار گرفت و پس از تأیید پرسشنامه توسط نخبگان، از خبرگان این امر راجع به ضرورت هر یک از ویژگی‌ها سؤال شد. سپس با استفاده از آزمون دوجمله‌ای، ۱۵ عاملی که براساس نظر نخبگان، تأثیر شگرف و مهم بر اقتصاد کشور داشتند، شناسایی شدند. در گام بعدی با توجه به آزمون فریدمن این نتایج اولویت‌بندی شدند و اولویت‌هایی که می‌بایست در نظام بانکی ایران مورد توجه قرار بگیرد با استفاده از روش فراتحلیل^۴، انتخاب گردیدند.

۲. مبانی نظری

نظام بانکداری متداول در بستر نظام اقتصادی سرمایه‌داری و براساس اصل سودمحوری شکل گرفته و معمولاً خود را مسئول پروژه‌هایی که تأمین مالی می‌شود، نمی‌داند. نظام بانکداری به‌طور معمول مانند بسیاری از موضوعات مالی دیگر، به دلیل تمرکز صرف بر روی افزایش بازدهی و کاهش ریسک، خود را در قبال ارزش‌های اخلاقی مسئول نمی‌داند و مسائل اخلاقی را خارج از حیطه تخصص خود می‌شمارد (Cowton, 2002, p. 5). این نظام همچنین به دلیل مشکلاتی همچون عدم اعتماد و اعتبار، عدم توانایی تشخیص و مشکلات اخلاقی، اعطای وام به اقشار کم‌درآمد را کاری با ریسک بالا می‌داند (Jeucken, 2001, p. 48) و حاضر نیست منابع خود را به این اقشار اختصاص دهد^۵ (Abou-Zeinab, 2013, p. 4) همین امر یکی از عوامل مؤثر بر افزایش فاصله طبقاتی در بسیاری از کشورها به‌شمار می‌رود. حدود ۴۰ سال است که از زمان تأسیس این بانک‌ها می‌گذرد. اگرچه سهم این بانک‌ها در مقایسه با بانک‌ها معمولی ناچیز است و بنابر اعلام قرار جهانی برای بانکداری مبتنی بر ارزش^۶ که یکی از مراجع مهم در عرصه بانکداری اخلاقی به‌شمار می‌آید، گردش مالی این بانک‌ها حدود ۲۶ میلیارد دلار می‌باشد، اما این نهاد مالی هم‌اکنون مخصوصاً پس از بحران ۲۰۰۷ با سرعت رشد فزاینده‌ای در حال گسترش است (Bánfi, 2013, pp. 38-42; Weber, 2012, pp. 4-9) لازم به ذکر است به دلیل پایین بودن سود این نوع بانک‌ها نسبت به بانک‌های متداول، شعب این بانک‌ها بسیار محدود بوده (San-Jose, 2009, p. 10) و بعد از بحران سال ۲۰۰۷ میلادی این

بانک‌ها با نرخ فزاینده‌ای رشد پیدا کرده‌اند و سرمایه‌گذاران زیادی در طول زمان بروز بحران از بانک‌های متداول به سمت بانکداری مشارکتی و اخلاقی روی آورده‌اند (Weber, 2012, pp. 4-9) بسیاری از اقتصاددانان راه کاهش بحران در بخش مالی را ایجاد و ترویج بانکداری اخلاقی دانسته و می‌دانند (San-Jose, 2009, p. 11).

براساس تعاریفی که نویسندگان مختلف (عیوضلو و قلیچ، ۱۳۹۳؛ Green, 1989; Lynch, 1991; Cowton & Thompson, 1999; Alsina, 2002; Kendric, 2004; San-Jose, 2009; San-Jose, Retolaza & Gutierrez, 2009; Barbu & Boitan, 2009; San-Jose & Retolaza, 2008; Cowton, 2002) راجع به بانکداری ارائه کردند، می‌توان بیان نمود بانکداری اخلاقی، مؤسسه مالی تجاری است که به منظور جلوگیری از شکست بازار بانکداری متداول در خصوص پروژه‌های مفید^۷ شکل گرفته و سعی می‌نماید ضمن حفظ سودآوری از فعالیت‌های بانکی، در سیاست‌های تخصیص و تجهیز منابع خود به تأثیرات اجتماعی و محیطی توجه نمایند و اهدافی چون سرمایه‌گذاری و تأمین مالی پروژه‌های پایدار، سرمایه‌گذاری در بخش حقیقی اقتصاد، کمک به حفظ ثبات بازارهای مالی و زمینه‌سازی توسعه اقتصادی کشور، سرمایه‌گذاری و اعطای وام به تجارت‌های اجتماعی و نهادها و سازمان‌های فرهنگی، ارائه بهترین خدمات و جلب رضایت مشتریان و حفاظت از حقوق و منافع آنان، رعایت حقوق و منافع کارکنان و مسئولین نظام بانکی، حفاظت از اعتبار و شهرت نظام بانکی، ساماندهی اعطای تسهیلات در راستای کاهش فقر و شکاف طبقاتی، حفاظت از محیط‌زیست و منافع فرانسلی را دنبال می‌نماید و در تأمین مالی خود از اقداماتی که منجر به آسیب‌رسانی اقتصادی- اجتماعی به جامعه می‌شود، پرهیز می‌نماید.

۳. پیشینه پژوهش

به دلیل تفاوت فرهنگی زیاد میان جوامع امروزی، تعاریف مختلف و متعددی در زمینه بانکداری اخلاقی وجود دارد و مقالات و کتب مختلف با عنایت به نوع بینش، توسط محققین داخلی و خارجی نگاشته شده است. به‌طور کلی ادبیات نگارش شده راجع به این حوزه را به چهار دسته کلی می‌توان تقسیم کرد:

۱. بیان ویژگی‌های ایجابی بانکداری اخلاقی: این مقالات عمدتاً بیان می‌کند که بانک‌ها در کار تخصصی خود می‌بایست براساس ویژگی مناسب عمل نمایند و به اثرات اجتماعی و اقتصادی توجه ویژه نمایند. در ادامه برخی از مقالات و آثاری که به ویژگی‌های بانکداری اخلاقی توجه دارند، اشاره می‌شود:

قلیچ (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «بانکداری اخلاقی در جهان» به بررسی اهداف و اصول بانکداری اخلاقی در جهان پرداخته و با معرفی بانکداری‌های اخلاقی در سراسر جهان به این نتیجه رسیده است که تعیین اصول، معیارها و قوانین بانکداری اخلاقی و نیز اجرایی کردن آن در عرصه عملیات بانکداری کشور الزامی به‌نظر می‌رسد.

باریگوزی و تدرچی^۸ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «بانکداری اخلاقی و قرض‌دهندگان بانگیزه» به بررسی بانک‌های مختلف اخلاقی و بازار مالی ایجادشده توسط بانک و نهادهای واسط دیگر به این نتیجه رسیده‌اند که وجود بانکداری اخلاقی باعث از بین رفتن شکست بازار می‌شود و بدون وجود بانک‌های اخلاقی، بازار تأمین مالی پروژه‌های اخلاقی شکل نمی‌گیرد و این بازار دچار شکست می‌شود. بانک‌ها و مؤسسات متداول تنها در پروژه‌های استاندارد سرمایه‌گذاری می‌کنند؛ لذا این مؤسسات توان تأمین مالی این پروژه‌ها را ندارند. ورود بانکداری اخلاقی باعث می‌شود: اولاً اثرگذاری اجتماعی حداکثر می‌شود، دوماً مشکلات و مخاطرات اخلاقی مرتفع می‌شود؛ این امر باعث ارتقاء بهره‌وری پروژه‌ها و سازوکار تأمین مالی می‌شود و این پروژه‌ها حتی در صورت بازدهی پایین، توسط نهادهای مالی تأمین مالی شوند و باعث بهبود سازوکار اقتصاد و اجتماع می‌شوند.

رتولوزا و گومیریا^۹ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان «آیا بانک‌های اخلاقی متفاوت هستند؟ تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای با استفاده از شاخص وابستگی رادیکال» به بررسی تفاوت‌های بانکداری متداول و بانکداری اخلاقی پرداخته‌اند و وجه تمایز این بانک‌ها با بانک‌های متداول را احصاء کردند. به‌منظور بررسی این امر، چهار شاخص شفافیت اطلاعات، جایگزینی دارایی‌ها، نحوه ضمانت از وام‌ها و مشارکت‌ها را برای تمایز بیان کردند و با بررسی ۱۵ بانک اخلاقی در دنیا، به این

نتیجه رسیدند که کلیه بانک‌های اخلاقی این ویژگی را دارند و با وجود این ویژگی‌ها توانسته‌اند به صورت کارا فعالیت کنند و بقیه بانک‌ها و مؤسسات این ویژگی را ندارند. با عنایت به استخراج این ویژگی‌ها، نویسنده این ۱۵ ویژگی را وجه تمایز بانکداری اخلاقی از بانکداری متداول دانسته است.

گرین^{۱۰} (۱۹۸۹) و لینچ^{۱۱} (۱۹۹۱) دو شاخص پذیرفته شده را برای تعریف بانکداری اخلاقی به عنوان وجه تمایز بانکداری اخلاقی بیان کردند: الف) سودآوری اجتماعی، ب) سودآوری اقتصادی؛ این افراد در مقاله خود مصداق سودآوری اجتماعی در بانکداری اخلاقی را موضوعاتی دانستند که اثرگذاری مثبت اجتماعی دارد و بانکداری اخلاقی را مؤسسه‌ای دانستند که سرمایه‌گذاری روی امور سفته‌بازی و صناعی که دارای اثرگذاری منفی هستند، انجام نمی‌دهند. این افراد بیان کردند بانکداری اخلاقی، علی‌رغم اینکه بر روی مواردی که دارای اثرگذاری منفی هستند سرمایه‌گذاری نمی‌کند، اما اهمیت ویژه‌ای به سودآوری اقتصادی دادند و شرط لازم برای اطلاق لفظ بانک، به این مؤسسات را کسب سود و عدم ضرروزیان مالی تعریف می‌دانند.

۲. نوع دوم مقالات، مقالات تحلیلی است که از دلایل فلسفی استفاده می‌کند که سعی می‌نماید مبانی و ویژگی‌های فلسفی را در بانک‌های اخلاقی وارد نماید. مقالات مختلفی سعی نموده‌اند، مبنای بانکداری اخلاقی را بیان نمایند و اکثر مقالات و کتب در این زمینه به بررسی مسئولیت‌های اجتماعی و بانک‌های اخلاقی اشاره کرده است که با عنایت به خارج بودن استخراج ادبیات با موضوع مقاله، به مقالات این قسمت اشاره نمی‌شود.

۳. نوع سوم مطالعات عملیاتی و داده‌محور است که تأثیر توسعه اخلاق را به صورت کمی بررسی می‌نماید.^{۱۲}

شهنازی و پناهی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «سنجش میزان اخلاقی بودن بانکداری در ایران؛ مطالعه موردی بانک‌های ایران، شعب شیراز» شش شاخص اصلی مسئولیت اجتماعی، رفع نیازهای ضروری نیازمندان، مسئولیت‌های فرهنگی و هنری، عدم شرکت در فعالیت‌های غیررسمی و سوداگرایانه، مشتری‌مداری، صوری‌شدن

عقود برای بانکداری اخلاقی برگزیدند و براساس این پارامترها، شاخص‌های قابل‌اندازه‌گیری برای بانکداری اخلاقی را در قالب ۲۴ شاخص بیان نمودند. محققین در این مقاله، ۲۰۰ نفر از مشتریان و ۶۰ نفر از کارکنان بانک را بررسی کرده‌اند و وضعیت بانک از منظر مشتریان، وضعیت بانک از منظر کارکنان و وضعیت کارکنان را از این منظر موردبررسی قرار داده است. در انتها محققین به این نتیجه رسیده‌اند که بانکداری در ایران نتوانسته است اصول مربوط به بانکداری اخلاقی را رعایت نماید.

عدلی‌موسی^{۱۳} (۲۰۰۸) در مقاله‌ای با عنوان «بانکداری اسلامی اخلاقی و تأمین مالی؛ تحقیق و بررسی بانک‌های مالزی» به بررسی اخلاق در تأمین مالی و تجارت به‌صورت موردی در کشور مالزی پرداخته است و بانک‌ها و مقررات مربوط به آن را از این حیث مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. ایشان در بررسی خود با عنایت به معیارهای حاصله در تحقیق به این نتیجه رسیده است که بسیاری از بانک‌هایی که در مالزی فعالیت می‌نمایند، با معیارهای ذکر شده همخوانی ندارند.

۴. نوع چهارم از مقالات به رابطه بانکداری اخلاقی و اسلامی می‌پردازد و الزامات و درس‌هایی که بانکداری اسلامی می‌تواند از بانکداری اخلاقی فراگیرد را یادآوری می‌نماید.

میرفخرالدینی و رضایی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «آشنایی با بانکداری اخلاقی» به‌صورت کلی فعالیت‌های بانکداری اخلاقی را احصاء نموده و به شیوه‌های بانکداری اخلاقی پرداخته‌اند. همچنین سیاست‌های این شیوه و کلیت ارتباط بانکداری اخلاقی و بانکداری اسلامی موردبررسی قرار داده‌اند.

عیوضلو و قلیچ (۱۳۹۳) در کتابی با عنوان «بانکداری اخلاقی؛ درس‌هایی برای نظام بانکی ایران» به تبیین بانکداری اخلاقی با رویکرد اسلامی پرداخته است. ایشان در این کتاب پس از بررسی شاخص‌ها و تجارب بانکداری اخلاقی در جهان، شاخص‌های منتخب براساس این تجارب را استخراج نموده است و با توجه به شاخص‌های استخراج‌شده، روش‌های عملیاتی بانکداری اخلاقی در نظام بانکی کشور ارائه شده است.

یوسفی شیخرباط و خبره (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «مواضع اخلاقی در بانکداری اسلامی و تأثیر آن بر عملکرد بانکی» به تبیین مواضع بانکداری اخلاقی و خصوصیت آن پرداختند و بانکداری اسلامی مطلوب را از منظر شاخص‌های اخلاقی پذیرفته‌شده مستنبط از بانکداری اخلاقی مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که بانکداری اسلامی (مستخرج از الگوی مطلوب بانکداری) دارای خصوصیات و شاخص‌های اخلاقی خوبی است.

طالبی و کیایی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «بانکداری اخلاقی، بررسی نقاط مشترک و تمایز آن با بانکداری اسلامی» عنوان کردند در شریعت اسلام تأکید ویژه‌ای بر حاکمیت ارزش‌های اخلاقی بر روابط انسانی شده، همچنین در این مقاله نقاط مشترک و تمایزات میان بانکداری اخلاقی و اسلامی را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج، بیانگر گسترده‌تر بودن مفهوم بانکداری اسلامی، نسبت به بانکداری اخلاقی و وجود تمایز میان نحوه عملکرد این دو نظام بانکی است.

خان^{۱۴} (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «بانکداری اخلاقی و اسلامی؛ مقایسه بانک تریوداس^{۱۵} و بانک اسلامی بنگلادش» دو بانک تریوداس (به‌عنوان بانک اخلاقی ایده‌آل) و بانک اسلامی بنگلادش (به‌عنوان بانک اسلامی ایده‌آل) را انتخاب کرده و تجزیه و تحلیل محتویات افشای ترازنامه دو بانک را انجام داده است. ایشان سعی کرده شباهت‌ها و تفاوت‌ها را در اصول و شیوه‌های کسب‌وکار این دو بانک مورد بررسی قرار دهد. تجزیه و تحلیل آنها نشان می‌دهد که فعالیت‌های فعلی بانک اسلامی بنگلادش ممکن است فراتر از دیگر بانک‌های اسلامی از لحاظ احاطه مالی، تأمین مالی خرد، تعادل جنسیتی، تأمین مالی SME و بانکداری سبز باشد و این در حالی است که هنوز از لحاظ مالی پایدار و سودآور هستند. نتیجه‌گیری آنها این است که بانکداری اسلامی نیازمند اصلاحات اخلاقی است و در این راستا می‌تواند مدل کسب‌وکار بانک تریوداس را مبنا قرار دهد.

دموث^{۱۶} (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان «جهان‌های موازی: مالی اسلامی چه چیزهایی را می‌تواند از سرمایه‌گذاری مسئولیت اجتماعی بیاموزد؟» نشان داد چگونه یک جهت‌گیری دقیق‌تر مالی اسلامی به سمت سرمایه‌گذاری اخلاقی بانک‌های

اسلامی و مؤسسات مالی، می‌تواند به حل مسأله شکست اجتماعی بانک‌های اسلامی و مؤسسات مالی، کمک نماید. آنها نشان داده‌اند که بانک‌های اسلامی و مؤسسات مالی^{۱۷} اگرچه نسبتاً به‌سوی صنعت مالی متعارف، متمایل می‌شوند، اما به‌لحاظ تعریف، جزئی از بانک‌های اخلاقی با افت سرمایه‌گذاری هستند. قابل‌توجه‌ترین نتایج مصاحبه‌ها، مقدار زیادی از شک‌و‌تردید و عدم‌تعهد در صنعت مالی اسلامی حتی در میان نمایندگان مسلمان را نشان دادند، و نیز توسعه روش‌هایی از جمله تأثیر و غربالگری مثبت سرمایه‌گذاری را نشان داده است که در حال حاضر در صنعت اعمال نمی‌شوند. همچنین بانک‌های اسلامی می‌توانند از، درهم آمیختن با عوامل جامعه مدنی مانند سازمان‌های نماینده مسلمانان و یا مؤسسات خیریه و در تبعیت از مراحل سرمایه‌گذاری مسئولیت اجتماعی، مسائلی را یاد بگیرند که تا حد زیادی تحت تأثیر جامعه مدنی قرار گرفته بود.

آناس^{۱۸} (۲۰۰۹) در مقاله‌ای با عنوان «سرمایه‌گذاری اخلاقی و مسئولیت‌های اجتماعی بانک‌های اخلاقی» به بررسی موضوع اخلاق و مسئولیت‌های اجتماعی در زمینه مالی با تأکید ویژه بر صنعت بانکداری اسلامی پرداخته و به‌دنبال توضیح این مطلب بوده‌اند که خدمات بانکی اسلامی، نشان‌دهنده مثالی از سرمایه‌گذاری مسئولیت اجتماعی و اخلاقی هستند. آنها همچنین برای شناسایی پایه‌های حیاتی بانک‌های اسلامی و اصول آن، با تأکید بر نقش‌های اجتماعی و تأثیرات اجتماعی بانکداری اسلامی تلاش نموده‌اند. آنها به این نتیجه رسیدند که بانک‌های اسلامی باید تعهدات و مسئولیت‌هایی شامل تعهد به منافع اجتماعی، ارتقاء رفاه و آسایش انسان، مراقبت از محیط‌زیست و نگرانی‌هایی برای عدالت اقتصادی و اجتماعی داشته باشند. بانک‌های اسلامی نیز می‌توانند به‌طور مستقیم تماس نزدیکی با فقرا داشته باشند و یا به‌طور غیرمستقیم، از طریق همکاری با سایر مؤسسات دولتی و غیردولتی با فقرا تماس داشته باشند.

دوساکی^{۱۹} (۲۰۰۷) در مقاله‌ای با عنوان «مقاصد شریعه، مصالح و مسئولیت اجتماعی بانک‌های اخلاقی و اسلامی» پیاده شدن مفاهیم اخلاقی در بانک‌ها را یکی از آرمان‌های مهم بانکداری اسلامی معرفی کردند و بیان می‌دارند همیشه یکی از

عواملی که بانکداری اسلامی اهمیت ویژه‌ای به آن می‌دهد تأثیرات غیراقتصادی پروژه‌ها بر جامعه است و بانکداری اسلامی همیشه سعی دارد تا آرمان‌های بانکداری اخلاقی را در ساختارهای خود محقق نماید. ایشان همچنین سعی نموده با بررسی تطبیقی کشور مالزی، عوامل تحقق بانکداری اسلامی به نحوی که هم سود آن محقق شود و هم همانند بانکداری اخلاقی بتواند تأثیرات اجتماعی را ارزیابی نماید.

همان‌گونه که در منابع اشاره شده مشاهده می‌شود، مقاله‌های متعددی در خصوص بانکداری اخلاقی نگاشته شده است که در این مقاله‌ها ویژگی‌های مختلف بانکداری اخلاقی متناسب با فرهنگ، دین، مذهب و شرایط اقلیمی خاص بیان شده است، اما هیچ‌یک از مقاله‌ها به صورت جزئی ویژگی‌های بانکداری اخلاقی را به صورت جامع بیان نکرده است و اکثر مقاله‌ها به بیان ویژگی‌های کلی بانکداری اخلاقی پرداخته‌اند و این ویژگی‌ها را اولویت‌بندی نموده‌اند. در این مقاله سعی شده با انتخاب بانک‌های اخلاقی در قاره‌های مختلف، با استفاده از روش تحلیل محتوا ویژگی‌های بانکداری اخلاقی استخراج گردد و با استخراج فراوانی، خصوصیات مهم بانکداری اخلاقی استخراج شود. همچنین در این تحقیق به منظور حفظ جامعیت، این ویژگی‌های استخراج شده براساس ویژگی‌های بانک ای‌ان‌زد^{۲۰}، بانک اچ‌اس‌بی‌سی^{۲۱}، بانک سی‌اس‌سی^{۲۲}، بانک کویت ترک^{۲۳}، بانک چارترد^{۲۴}، بانک اس‌بی‌ای آر^{۲۵}، انجمن بانکداران کوزوو^{۲۶}، انجمن بانک‌های آلبانی^{۲۷}، مؤسسه اتحادیه بانکداری اخلاق و جایگزین اتحادیه اروپا^{۲۸} و مطالعاتی که به صورت غیرمستقیم به بحث ویژگی‌های بانکداری اخلاقی می‌پردازند مطالعه و ویژگی‌هایی که در مطالعات زیر استفاده شده که به این شاخص‌ها اضافه شود. استخراج این شاخص‌ها و معیارهای عملیاتی می‌تواند برای نظام بانکی ایران مفید باشد و درس‌های مناسبی برای بانکداری ایران به ارمغان آورند. در ضمن یکی از موارد مهمی که در این تحقیق صورت گرفته آن است که با استفاده از سؤالات کاربردی از افراد نخبه خواسته شده است که راجع به اولویت این ویژگی‌ها نظر دهند و اولویت این شاخص‌ها برای نظام بانکی ایران استخراج شده است.

(Bánfi, 2013; Barcelona Treball, 2012; Palmisano, 2014; Bramanti, 2014; Cowton & Thompson, 1999; Dorasamy & Abdel-Baki, 2014; Dorasamy N. 2013; Dogarawa, 2004; Dufays, 2012; Finanzas Eticas,

2013; Goyal & Joshi, 2011; Harvey, 1995; IISD, 2014; Lanzavecchia & Poletti, 2005; Palmisano, 2014; Lentner, Szegedi, & Tatay, 2015; Lynch, 1991; Muhamat, Nizam bin Jaafar, & Binti Ali Dufays, 2010; Mutto, 2014; Nelson, 2012; Palmisano, 2014; Pedrini, Langella, & Bramanti, 2014; SanJose, Leire, Retolaza, Jose Luis, Gutierrez & Jorge, 2009, Win & Wajnberg, 2007; Hayday, 2015; Mathenge, 2013).

۴. بررسی و احصاء ویژگی بانکداری اخلاقی و بانکداری اجتماعی

همان‌گونه که در بالا به آن اشاره شد، به دلیل تعدد تعاریف زمینه بانکداری اخلاقی، وجه تمایز این نظام بانکی و بانکداری متداول به صورت کلی و واضح مشخص نیست و همین امر باعث شده است تا تفکیک میان بانکداری اخلاقی و بانکداری متعارف امری بسیار دشوار باشد. اما تحقیقات خوبی در راستای شفاف‌سازی میان بانکداری متداول و بانکداری اخلاقی صورت گرفته است، به‌عنوان مثال مؤسسه اتحادیه بانکداری اخلاقی و جایگزین اتحادیه اروپا^{۲۹} (۲۰۱۲) - که رسمی‌ترین مؤسسه و ائتلاف در زمینه بانکداری اخلاقی به‌شمار می‌رود- تفاوت‌هایی را در محل تحصیل درآمدها، اولویت تأمین مالی پروژه‌ها، ضوابط، شرایط و ارزش‌های تخصیص منابع، شرایط مدیریت بانک و رابطه بانک با کارکنان را شمرده است.

بانک‌های اجتماعی مانند بانکداری اخلاقی، روال تجاری و نوع فعالیت مختلفی دارند. هدف اصلی آنها حداکثرسازی سود خود نیست، بلکه هدف آنها افزایش تأثیرگذاری بر اجتماع و جامعه هست. برخلاف بانک‌های متداول که تعهدشان به مسئولیت اجتماعی در کنار کارهای روزمره خود می‌باشد، اما این بانک‌ها تعهد جدی و مهمی به تأثیرگذاری اجتماعی دارند. همین امر باعث شده که میزان فعالیت این بانک‌ها بسیار اندک باشد به‌گونه‌ای که این رقم با میزان سفته‌بازی در بانک‌های متداول قابل مقایسه نیست (scheie & De maertlaere, 2009, p. 13).

با عنایت به شباهت زیاد میان بانکداری اخلاقی و اجتماعی سعی خواهد شد به گستردگی بیشتر بانکداری اخلاقی و توسعه بیشتر ویژگی‌های مثبت در این بانک ویژگی‌های بانکداری اخلاقی توجه و تمرکز ویژه شود. بدین‌منظور در ابتدا سعی شد براساس فراوانی به‌دست‌آمده از بانک‌های منتخب ویژگی‌هایی انتخاب و احصاء شوند. پس از استخراج این ویژگی‌ها، سعی شد با مطالعه کلیه ویژگی‌ها و شاخص‌های بانکداری

اخلاقی در دنیا و روش تحلیل محتوا، این ویژگی‌ها تکمیل و اصلاح شوند و نظر نخبگان راجع به این ویژگی‌های اصلاح‌شده، أخذ گردد.

۴-۱. بررسی ویژگی‌ها در بانک‌های منتخب

یکی از مواردی که می‌بایست با عنایت به گستردگی ویژگی‌های بانکداری اخلاقی در این بحث انجام شود، اولویت‌بندی این ویژگی‌ها براساس فراوانی مشاهده‌شده در بانک‌های مختلف است. به‌منظور اولویت‌بندی این ویژگی‌ها ابتدا ویژگی‌های بانکداری اخلاقی اکثر بانکداری اخلاقی بررسی شد و همه این ویژگی‌ها تجمیع شد. همان‌گونه که در بالا اشاره شد، با عنایت به تفاوت فرهنگی میان بانک‌های اخلاقی در جهان، ویژگی‌های بانکداری اخلاقی بسیار متفاوت از یکدیگر شناسایی شدند و وجه اشتراکی میان کلیه ویژگی‌های بانکداری اخلاقی و میزان اشتراک و ویژگی‌هایی که در اکثر بانک‌ها تکرار شود، بسیار کم بود. لذا به‌منظور یافتن ویژگی‌های مشترک میان بانک‌های اخلاقی در سرتاسر دنیا، شش بانک از بانک‌های اخلاقی موردبررسی قرار گرفت و فراوانی ویژگی‌های بانکداری اخلاقی در این شش بانک بیان شد. در ادامه به توضیح درباره بانک‌ها و دلایل انتخاب این بانک‌ها پرداخته‌شده است.

به‌منظور عدم‌جهت‌داری در نیل به نتایج تحقیق، سعی شد در این تحقیق برای بررسی ویژگی‌های بانکداری اخلاقی، یک بانک از هر قاره انتخاب شوند و تنها برای قاره اروپا به‌دلیل تعداد بالای بانک‌ها و تراکنش مالی زیاد نسبت به قاره‌های دیگر، دو بانک انتخاب شد که بتوان فراوانی را بر آن اساس محاسبه نمود. دلیل انتخاب بانک شرکتی آمریکا، به‌دلیل بزرگی و استقرار در قاره آمریکا است. بانک شرکتی آمریکا^{۳۰} که دومین بانک بزرگ از منظر میزان دارایی بود، سهم قابل‌توجهی در میزان تراکنش بانک‌های اخلاقی در دنیا دارد و جزء بانک‌های متوسط ایالت متحده آمریکا به‌شمار می‌رود. دومین بانکی که به‌دلیل بزرگی و همچنین رعایت ویژگی‌های اخلاقی موردبررسی قرار گرفت، بانک میلی‌نیوم^{۳۱} است. این بانک یکی از بانک‌های بزرگ کشور لهستان بوده که به نمایندگی از بانک‌های اروپایی انتخاب‌شده است. سابقه این بانک التزام عملی به ویژگی‌های بانکداری اخلاقی را هرچه بیشتر کرده است. بانک زوما^{۳۲} نیز به نمایندگی قاره آمریکا در این تحقیق

موردبررسی قرار گرفته است. در ادامه تحقیق، دو انجمن برای بررسی این موضوع موردبررسی قرار گرفتند و ویژگی‌های این دو انجمن احصاء شدند. دلیل انتخاب انجمن‌ها به این دلیل بوده که عموماً انجمن‌ها متشکل از چند بانک مختلف می‌باشد فلذا نظرات آنها می‌تواند ویژگی بانکداری اخلاقی با فرهنگ‌های مختلف را بیان نمایند، بنابراین انجمن بانک‌های ترکیه^{۳۳} که انجمن بزرگی در قاره آسیا به‌شمار می‌رود و انجمن بانکداران کوزوو^{۳۴}، که انجمن خوب در قاره اروپا محسوب می‌شود برای این رویکرد انتخاب شدند. بانک دیگری که موردبررسی قرار گرفت، بانک ملی سوازیلند^{۳۵} است. بین بانک‌های موردبررسی تنها این بانک از بانک‌های دولتی انتخاب شده است و دلیل آن نیز این بوده که اولاً در قاره آفریقا به‌دلیل ضعف اقتصادی بانک‌های کمی تحت‌عنوان بانک‌های اخلاقی فعالیت می‌کنند و دوماً این بانک در اقتصاد سوازیلند نقش مهمی دارد و علی‌رغم دولتی بودن توانسته در تأمین مالی موفق عمل نماید. در ادامه به تبیین ویژگی هر یک از بانک‌ها پرداخته شده است.

۴-۱-۱. جدول فراوانی ویژگی‌های بانکداری اخلاقی

در این پژوهش، با بررسی جامع ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش، ویژگی‌های بانکداری اخلاقی شناسایی شد که نتایج آن مطابق جدول (۱) می‌باشد. لازم به ذکر است که به فراوانی (تکرار) این ویژگی در بانک‌های معتبر دنیا نیز در این جدول اشاره شده است.

جدول (۱): میزان فراوانی ویژگی‌های بانکداری اخلاقی در بانک‌های منتخب^{۳۶}

فرآوانی	توضیحات	ویژگی	رتبه
۵	تلاش بانک برای جلب اعتماد مشتریان و ارتقای وفاداری آنها از طریق ارتقاء محیط حرفه‌ای و ارائه کلیه خدمات به‌صورت کامل و منظم	تلاش برای جلب اعتماد مشتریان	۱

ردیف	ویژگی	توضیحات	فراوانی
۲	اهمیت به تأثیرگذاری اجتماعی و جلوگیری از تضاد منافع	اجتناب از ایجاد تراحم و درگیری بین منافع شخصی و منافع بانک	۵
۳	رازداری و حفاظت از اطلاعات مشتریان	محرمانه تلقی نمودن اطلاعات مشتریان توسط مدیران و کارکنان بانک، طبقه‌بندی اطلاعات مشتریان و تعیین حدود دستیابی هریک از گروه‌های شغلی برای حفظ امنیت این اطلاعات و اطمینان بانک به مشتریان در جهت عدم استفاده از اطلاعات مرتبط با آنان جز در امور بانکی	۴
۴	قانون‌مداری و وفای به تعهدات	التزام عملی به سیاست اصول و اهداف سیاست‌گذاران مالی و بخشنامه‌های ابلاغی بانک مرکزی و کمک به حفظ ثبات بازارهای مالی و زمینه‌سازی برای توسعه اقتصادی کشور پرهیز از اموری که موجب نقض قوانین می‌گردد	۵
۵	حفاظت از یکپارچگی و کارایی بخش مالی	استفاده مناسب از دارایی‌های بانک جهت پایداری مالی و یکپارچگی بانک	۳
۶	رعایت حداکثری شفافیت اطلاعاتی	شفافیت بانک در امور مالی و ارائه گزارش روند سرمایه‌گذاری و سایر فعالیت‌های مرتبط آگاه‌سازی مشتریان به صورت کاملاً روشن و قابل فهم در رابطه با مزایا و خطرات مربوط به محصولات و خدمات ارائه شده به آنها	۴
۷	پاسخ‌گویی به مشتریان و گزارش انحراف از اصول و ترازنامه و آیین‌نامه	پاسخ‌گویی بانک در قبال استفاده مسئولانه از سرمایه‌ها و منابع، دقت در گزارش‌دهی، گزارش انحرافات از اصول آیین‌نامه و...	۵

شماره	ویژگی	توضیحات	فراوانی
۸	ارتقای کیفیت خدمات بانک	تلاش بانک در جهت ارتقای کیفی خدمات بانکداری از طریق حل مشکلات و ارائه خدمات جدید با بالاترین کیفیت به منظور کسب رضایت مشتریان	۴
۹	رفتار محترمانه با مشتریان	برخورد محترمانه با همکاران و مشتریان و رعایت ادب و احترام در ارائه خدمات به مشتریان	۴
۱۰	رعایت صداقت در تمامی تعاملات	پایبندی به اصل صداقت در رابطه با مشتریان، کارکنان، سهامداران و سایر بانک‌ها، سازمان‌ها و شرکت‌ها	۴
۱۱	بی‌طرف بودن	اجتناب بانک از تبعیض و تعصب در نگرش، رویکرد و خدمات خود نسبت به کارکنان، مشتریان و سایرین به دلیل ملیت، مذهب، موقعیت مالی و اجتماعی و جنسیت آنها	۴
۱۲	مسئولیت‌پذیری	مسئولیت‌پذیری بانک در قبال تمامی تصمیمات و اقدامات خود و انجام امور محوله به بهترین نحو و براساس سیاست‌های داخلی و مقررات نظارتی	۴
۱۳	رفتار منصفانه و عادلانه	ارائه خدمات به صورت عادلانه و منصفانه به مشتریان، نهادهای دولتی و خصوصی و همچنین نهادهای نظارتی	۴
۱۴	رعایت حداکثری حقوق کارمندان	اهتمام به ادای حقوق کارمندان بانک توسط مدیران، تلاش در جهت بهبود وضعیت آنان و توجه به ارتقاء علمی و فنی کارمندان	۵
۱۵	ارتقای سطح تعامل کارمندان با یکدیگر	تلاش در جهت ارتقای سطح تعامل کارمندان با یکدیگر در زمینه‌هایی همچون اشتراک اطلاعات،	۴

فرآوانی	توضیحات	ویژگی	ردیف
	تجربه و دانش حرفه‌ای، ایجاد فضای فعالیت جمعی، مشارکت و هم‌فکری و ...		
۴	ارتقای محیط حرفه‌ای و ایجاد سلامت و آرامش محیط کار با بهره‌گیری از تنوع نظرات کارکنان، بحث و گفتگو، انتقال دانش حرفه‌ای بین مدیران و همکاران و ...	فراهم‌سازی محیط حرفه‌ای	۱۶
۴	اهتمام بانک به مبارزه علیه فساد، پول‌شویی دارایی‌های ناشی از جرم و تأمین مالی اقدامات تروریستی	مبارزه با پول‌شویی	۱۷
۵	تلاش در جهت حفظ و ارتقای خوش‌نامی و اعتبار نظام بانکی از طریق اهتمام به اصول بانکداری اخلاقی و رعایت آنها و مقابله با اقداماتی که بر شهرت بانک تأثیر سوء می‌گذارد مانند تخلف از قوانین و مقررات، اقدامات ناعادلانه و ...	حفظ و افزایش حسن‌شهرت و اعتبار بانک	۱۸
۴	اتخاذ تمهیداتی در جهت دسترسی اقشار مختلف جامعه به خدمات و محصولات بانک و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و محیط زیستی	توجه به حقوق و مسؤولیت‌های اجتماعی	۱۹
۴	تنظیم و رعایت اصول اخلاقی در تعامل با سایر بانک‌ها در مواردی مانند احترام به قوانین بانکی نهادهای بالادستی، تبادل اطلاعات، پرهیز از رقابت ناعادلانه، رعایت اصول اخلاقی در تبلیغات و ...	توجه به اصول اخلاقی بین‌بانکی	۲۰
۴	تلاش حداکثری بانک در جهت رعایت حقوق مشتریان، درک نیازها و آمادگی مواجهه با انتظارات آنها، حفظ اطلاعات و اسرار مشتریان، پاسخ‌گویی مناسب به شکایات ایشان و ...	حفاظت و حمایت از حقوق و منافع مشتریان	۲۱

ردیف	ویژگی	توضیحات	فراوانی
۲۲	توجه به نوآوری‌های مالی و بانکی	حمایت از کار تیمی، نوآوری و خلاقیت کارمندان و اهتمام به ارائه راه‌حل‌های جدید مالی و بانکی جهت پاسخ‌گویی بهتر به مشتریان	۲
۲۳	رعایت حقوق سهامداران	توجه به ایفای حقوق سهامداران و تلاش در جهت کسب رضایت حداکثری ایشان با اقداماتی مانند پاسخ‌گویی، روابط صادقانه، ارائه اطلاعات شفاف و...	۲

منبع: یافته‌های تحقیق براساس اطلاعات زیر:

(Bank Millennium Group Code of Ethic, 2011; the Banks Association of Turkey Code of Banking Ethics, 2010; Kosovo Bankers' Association (kba) Code of Banking Ethics, 2010; Code of Conduct. Zuma Bank, 2010; the Central Bank of Swaziland Code of Ethics, 2009; Code of Ethics & General Policy on Insider Trading of Bank of America, 2013; the Central Bank of Swaziland Code of Ethics, 2009; Values Banked, cbs Ethics Office)

با عنایت به اینکه یکی از اهداف ترسیم‌شده تحقیق این بود که معیارهای عملیاتی و کاربردی برای بهره‌گیری بانکداری ایران از بانکداری اخلاقی استخراج گردد، پس از بیان ویژگی‌های دارای اولویت بانکداری اخلاقی براساس بررسی شش بانک فوق، ویژگی کلیه بانکداری اخلاقی که شاخص‌ها و کدهای خود را منتشر کرده بودند استخراج شد. برای این موضوع کدهای بانک‌های اخلاقی بانک اچ‌اس‌بی‌سی، بانک سی‌اس‌سی، بانک کویت‌ترک، بانک چارترد، بانک اس‌بی‌ای‌آر، انجمن بانکداران کوزوو، انجمن بانک‌های آلبانی، مؤسسه اتحادیه بانکداری اخلاق و جایگزین اتحادیه اروپا و سایر بانک‌ها نیز بررسی شد. در این بخش، به‌منظور شناسایی عوامل مؤثر بر بانکداری اسلامی از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. با عنایت به روش تحقیق، کلیه ویژگی‌هایی که فراوانی بالاتری داشتند (بالای دو امتیاز) کدگذاری شدند و این ویژگی‌ها و شاخص‌ها در جدول (۲) نشان داده شده است. در این جدول با استفاده از روش تحلیل محتوا، عوامل مؤثری که بانکداری اخلاقی را به‌خوبی توصیف می‌کردند، کدگذاری شدند و مستندات تجزیه شدند تا تحلیل آنها راحت‌تر صورت گیرد. در این قسمت از تحقیق از طریق کدگذاری،

تحلیل کلی و تحلیل محتوای کیفی صورت گرفته است^{۳۷} و پس از تحلیل اولیه بر روی نتایج به دست آمده از اسناد، براساس گزاره‌های مطرح شده به یک مفهوم واحد اشاره شده است. در این تحقیق، کد اولیه‌ای به صورت کدگذاری باز تعلق گرفت^{۳۸} به هرچند گزاره موجود در اسناد کدگذاری شده به صورت کدگذاری باز نیز یک مفهوم واحد با عنوان کدگذاری محوری تعلق گرفت که در ادامه در جدول جداگانه‌ای میزان فراوانی این مفاهیم محوری از داده‌های به دست آمده بیان شده است. لازم به ذکر است جهت تحلیل محتوا از محتویات موجود در وبسایت‌های بانک‌های داخلی و خارجی بالغ بر ۲۰ صفحه متنی استفاده شده است. براساس کدگذاری‌های باز در جدول (۱)، کدگذاری‌های محوری در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۲): کدگذاری محوری بانکداری اخلاقی

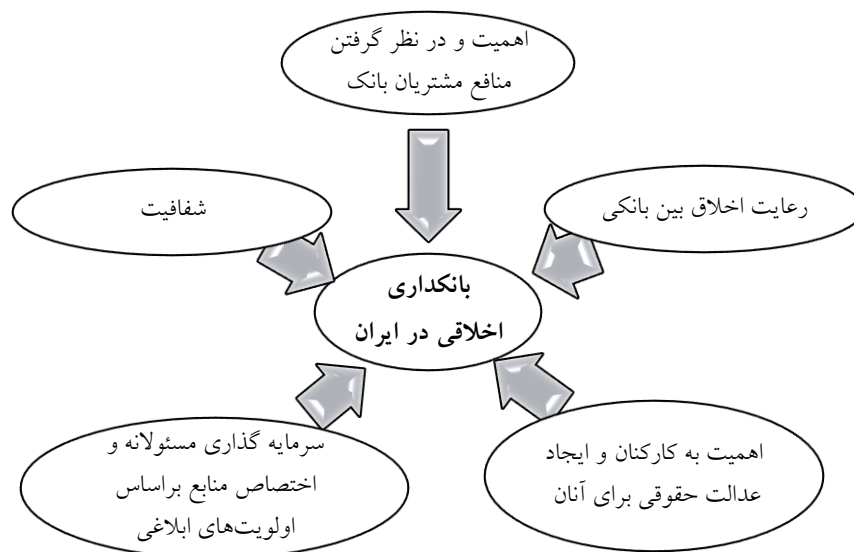
براساس مطالعات تطبیقی بانک‌های مختلف جهان و نظر نخبگان

مفاهیم کدگذاری محوری	مفاهیم کدگذاری باز استخراج شده	کد
شفافیت	ارائه انحراف ترازنامه به واقعی	q6
	انتشار اطلاعات محصولات به صورت شفاف	q4
	انتشار اطلاعات سرمایه‌گذاری به صورت شفاف	q5
سرمایه‌گذاری مسئولانه و اختصاص منابع براساس اولویت‌های ابلاغی	تخصیص برخی از منابع ارزان‌قیمت به امور خیریه	q20
	جلوگیری از تأمین مالی مخاطره‌آمیز و غیرمسئولانه	q16
	در نظر گرفتن منافع اجتماعی در تأمین مالی پروژه‌ها و اولویت‌دادن ساختاریافته به پروژه‌های اثرگذار اجتماعی	q2
	خیرخواهی برای مشتری و ارائه آمار صحیح به وی	q10
	تسهیل در تأمین نیاز کلیه مشتریان	q7
	پرهیز از سرمایه‌گذاری مستقیم و همچنین حمایت از امور سفته‌بازی	q9
	توسعه تأمین مالی خرد و توسعه ضمانت‌نامه مبتنی بر اعتماد	q18
اهمیت به کارکنان و ایجاد عدالت حقوقی برای آنان و اجرای عدالت در	نظام عادلانه استخدام نیروی انسانی و توجه به نظرات کارکنان در تصمیم‌گیری	q19
	ایجاد هرم نیروی انسانی متوازن و نظام عادلانه پرداخت	q13

مفاهیم کدگذاری محوری	مفاهیم کدگذاری باز استخراج شده	کد
تعاملات درون بانکی	اهمیت و توجه به کارگروهی و برقراری تناسب میان کار و نیروی انسانی	q12
رعایت اخلاق بین بانکی	توجه به اصول اخلاقی در تعاملات بین بانکی و اشتراک گذاری بهینه اطلاعات بین بانکی	q17
	کمک به حفظ اعتماد و شهرت بین بانکی	q15
	اهمیت و توجه به کارکنان و به روزرسانی اطلاعات آنها	q11
اهمیت و در نظر گرفتن منافع مشتریان بانک	پاسخ‌گویی و تأمین رفاه حداکثری مشتریان	q8
	رازداری و حفاظت از اطلاعات مشتریان	q3
	تلاش برای جلب اعتماد مشتریان به نظام بانکی	q1

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به جدول فوق، چارچوبی از عوامل مطابق شکل (۱) قابل ارائه است:

شکل (۱): عوامل مؤثر بر بانکداری اخلاقی در ایران

منبع: یافته‌های تحقیق

۵. اولویت‌بندی خصوصیات بانکداری اخلاقی متناسب با نظام بانکداری ایران

در این بخش از پژوهش، به جهت نظرسنجی از نمونه آماری و جمع‌آوری داده از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. با عنایت به نتایج استخراج‌شده از ویژگی‌های بانکداری اخلاقی براساس مطالعه بانک‌های دنیا که در قسمت‌های گذشته استخراج شد، ابتدای بحث این پرسشنامه مورد تأیید از نخبگان بانکی (که حداقل دارای مدرک کارشناسی‌ارشد در یکی از رشته‌های مرتبط با بانک داشته و دارای ۱۰ سال سابقه مرتبط هستند) خواسته شد به منظور اثرگذاری هرچه بیشتر نظام بانکی در رشد و عدالت اقتصادی در نظام اقتصاد ایران، در خصوص ضرورت ویژگی‌های فوق‌الذکر اعلام نظر نمایند. از این افراد خواسته شد با توجه به ضرورت ویژگی‌ها، اولویت زمانی اجرای هر یک از آنان را تعیین نمایند. بدین منظور از هر یک از آنها درخواست شد تا با عنایت به ضرورت این ویژگی، زمان هرکدام را مشخص کنند، فلذا هر یک از عوامل که مهم‌تر بودند، می‌بایست با اولویت بیشتر و در زمان کوتاه‌تر انجام پذیرد. لازم به ذکر است با عنایت به شبیه بودن پارامترها و همچنین عدم امکان اجرای بیش از چهار سیاست در یک سال، از نخبگان درخواست شد که در هر سال فقط یک پارامتر را انتخاب کنند.

جدول (۲): طیف ۵ تایی لیکرت مورد استفاده در پرسشنامه

عبارت	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
مقدار	5	4	۳	2	1

منبع: یافته‌های تحقیق

آلفای کرونباخ یکی از معروف‌ترین معیارهای سنجش پایایی است، که به صورت رابطه (۱) تعریف می‌شود:

$$\alpha = \frac{K}{K-1} \left(1 - \frac{\sum S_i^2}{S_{sum}^2} \right)$$

رابطه (۱): آلفای کرونباخ:

که در آن S_i انحراف معیار سؤال i ام، S_{sum}^2 انحراف معیار مجموع سؤال‌ها و K تعداد سؤال‌های پرسشنامه است. هرچه مقدار آلفا نزدیک به مقدار یک باشد نشان‌دهنده میزان

پایایی بالاست. میزان قابل قبول این پارامتر، ۰/۷ به بالا است (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۸۸، ص. ۲۵۱).

با توجه به اینکه مقدار آلفای کرونباخ در این پرسشنامه برابر ۰/۷۲۹ است، بنابراین خاصیت پایایی را نیز دارا می‌باشد.

جدول (۳): پایایی پرسشنامه

Cronbach's Alpha	N of Items
0.729	20

منبع: یافته‌های تحقیق

۶. تجزیه و تحلیل داده‌ها

با توجه به اینکه تعداد نمونه آماری بالغ بر ۲۰ بوده نمی‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده نمود. بنابراین در اینجا، از آزمون دو جمله‌ای که آزمون ناپارامتریک است، استفاده می‌کنیم.

$$\begin{cases} H_0: P = 0.6 \\ H_1: P \neq 0.6 \end{cases} \quad \text{رابطه (۲): آزمون فرض آماری}$$

آزمون فوق به این مفهوم است که آیا درصد موفقیت (تأثیرگذاری) ۰,۶ یا ۶۰ درصد است یا خیر، که این آزمون در مورد هر عامل (سؤال) انجام شده است. علت انتخاب عدد ۰,۶، این است که حاصل نسبت عدد میانی طیف لیکرت (۳) به کل ۵ بخش این طیف، برابر با ۳ به ۵ یا همان ۰,۶ است. این عدد در آزمون دو جمله‌ای متداول است. با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲، تحلیل‌های آماری انجام گرفته که در ادامه نمایش داده شده است. لازم به ذکر است که جدول (۳) به آمار توصیفی در مورد متغیرها و جدول (۴) در مورد آمار استنباطی و تحلیل تأثیرها می‌پردازد.

جدول (۴): آمار توصیفی متغیرها

سؤال	ویژگی‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمترین مقدار	بیشترین مقدار
q1	تلاش برای جلب اعتماد مشتریان به نظام بانکی	20	1.2	0.7	3.0	5.0

سؤال	ویژگی‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمترین مقدار	بیشترین مقدار
q2	در نظر گرفتن منافع اجتماعی در تأمین مالی پروژه‌ها و اولویت‌دادن ساختاریافته به پروژه‌های اثرگذار اجتماعی	20	1.5	1.1	1.0	5.0
q3	رازداری و حفاظت از اطلاعات مشتریان	20	1.3	0.7	3.0	5.0
q4	انتشار اطلاعات محصولات به صورت شفاف	20	1.6	1.0	1.0	5.0
q5	انتشار اطلاعات سرمایه‌گذاری به صورت شفاف	20	4.0	0.8	3.0	5.0
q6	رعایت حداکثری شفافیت اطلاعاتی	20	1.5	0.7	3.0	5.0
q7	تسهیل در تأمین نیازکلیه مشتریان	20	1.9	0.9	1.0	4.0
q8	پاسخ‌گویی و تأمین رفاه حداکثری مشتریان	20	2.8	0.9	2.0	4.0
q9	پرهیز از سرمایه‌گذاری مستقیم و همچنین حمایت از امور سفته‌بازی	20	2.1	1.0	1.0	4.0
q10	خیرخواهی برای مشتری و ارائه آمار صحیح به وی	20	1.8	0.8	2.0	5.0
q11	اهمیت و توجه به کارکنان و به‌روزرسانی اطلاعات آنها	20	2.4	0.8	1.0	3.0
q12	اهمیت و توجه به کارگروهی و برقراری تناسب میان کار و نیروی انسانی	20	2.0	0.7	1.0	3.0

سؤال	ویژگی‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمترین مقدار	بیشترین مقدار
q13	ایجاد هرم نیروی انسانی متوازن و نظام عادلانه پرداخت	20	2.5	0.5	2.0	3.0
q14	مواجهه فعالانه نسبت به فساد و فعالیت‌های غیرقانونی	20	۰.۹۲	1.2	1.0	5.0
q15	کمک به حفظ اعتماد و شهرت بین بانکی	20	2.2	0.8	1.0	3.0
q16	جلوگیری از تأمین مالی مخاطره‌آمیز و غیرمسئولانه	20	3.0	0.9	2.0	5.0
q17	توجه به اصول اخلاقی در تعاملات بین بانکی و اشتراک‌گذاری بهینه اطلاعات بین بانکی	20	1.9	0.7	2.0	4.0
q18	توسعه تأمین مالی خرد و توسعه ضمانت‌نامه مبتنی بر اعتماد	20	2.6	1.8	1.0	5.0
q19	نظام عادلانه استخدام نیروی انسانی و توجه به نظرات کارکنان در تصمیم‌گیری	20	1.7	0.5	2.0	3.0
q20	تخصیص برخی از منابع ارزان‌قیمت به امور خیریه	20	1.7	1.6	0.0	4.0

منبع: یافته‌های تحقیق

برای تصمیم‌گیری در خصوص موارد، باید به دو مقدار توجه شود:
 الف) باید مقادیر سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ باشد.
 ب) تعداد افرادی که در هر سؤال در گروه اول قرار گرفته‌اند، بیشتر از ۱۰ نفر باشد.
 به‌عنوان مثال برای مورد اول، سطح معناداری آزمون ۰/۰۰۴ از ۰/۰۵ (سطح خطا) کمتر است و ۱۸ نفر، پاسخ‌های کمتر یا مساوی ۳ (متوسط، زیاد و یا خیلی زیاد) را انتخاب

کرده‌اند؛ بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت عامل اول بر بانکداری اخلاقی تأثیرگذار است. باتوجه به مطالب فوق، غیر از عوامل مذکور که در جدول (۵) ذکر شده است، مابقی بر بانکداری اسلامی مؤثر هستند.

جدول (۵): عواملی که بر بانکداری اخلاقی مؤثر نیستند

سؤال	ویژگی‌های بانکداری اخلاقی فاقد اولویت	توضیح ویژگی‌ها
q13	ایجاد هرم نیروی انسانی متوازن و نظام عادلانه پرداخت	وجود نظام عادلانه پرداخت ضوابط ارتقاء کارکنان براساس شایسته‌سالاری و مبتنی بر کارایی افراد و التزام عملی به رعایت این ضوابط
q20	تخصیص برخی از منابع ارزان قیمت به امور خیریه	تخصیص بخشی از ذخایر مالی قرض الحسنه به منظور حمایت مالی از رویدادها و مراسم اسلامی، اجتماعی و آموزشی و افزایش ذخایر مالی خود جهت اعطاء به مؤسسات خیریه و موارد اضطراری و کمک به افراد نیازمند (مانند کمک به بیماران و آزادی زندانیان و...)، حمایت از سازمان‌ها و شرکت‌های فعال در امور اجتماعی و تشکل‌های مردم‌نهاد خیریه
q8	پاسخ‌گویی و تأمین رفاه حداکثری مشتریان	گسترش فرهنگ تکریم ارباب رجوع، پاسخ‌گویی و گره‌گشایی از آنان و آسان‌سازی و روان‌سازی فرآیند ارائه خدمات به مشتریان و انجام کلیه امور مربوط به مراجعه‌کنندگان بدون انجام تشریفات زائد اداری
q14	مواجهه فعالانه نسبت به فساد و فعالیت‌های غیرقانونی	مواجهه مسئولانه و فعالانه بانک در مبارزه علیه فساد، پول‌شویی، تأمین مالی تروریستی و اعلام تخلفات اجرایی و عملیاتی به سیاست‌گذاران پولی و مالی
q16	جلوگیری از تأمین مالی مخاطره‌آمیز و غیرمسئولانه	پرهیز از جلب مشتری با اتخاذ روش‌های تأمین مالی غیرمسئولانه و مخاطره‌آمیز، سودهای غیرواقعی و تخصیص منابع بانک در فعالیت‌هایی غیرعملیاتی که ارتباط مستقیمی با بانکداری ندارند

منبع: یافته‌های تحقیق

آزمون فریدمن: به جهت اولویت‌بندی ویژگی‌ها از دیدگاه پاسخ‌دهندگان، از آزمون فریدمن استفاده می‌شود. خروجی SPSS در آزمون فریدمن به صورت جداول (۵) و (۶) است:

جدول (۶): نتایج آزمون فریدمن در مورد اولویت‌بندی موارد

آماره محاسبه شده (χ^2)	درجه آزادی	سطح معنی داری	میزان خطا
۱۹۶٫۷۳	۱۹	۰/۰۰۰	۰/۰۵

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول (۵) نشان می‌دهد که هیچ دو موردی از موارد، در یک سطح (رتبه) قرار ندارند.

جدول (۷): رتبه‌بندی ویژگی‌های بانکداری اخلاقی

سؤال	ویژگی‌های بانکداری اخلاقی دارای اولویت	توضیح ویژگی‌ها	میانگین رتبه‌ای	رتبه
q6	ارائه انحراف ترازنامه به واقعی	پایبند بودن به مقررات سیاست‌گذاران پولی و اعتباری و ارائه گزارش منظم و واقعی از نحوه استفاده از منابع بانک، عدم انحراف از آیین‌نامه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های در نظر گرفته شده	17.23	۱
q2	در نظر گرفتن منافع اجتماعی در تأمین مالی پروژه‌ها و اولویت‌دادن ساختاریافته به پروژه‌های اثرگذار اجتماعی	اجتناب حداکثری از ایجاد تراحم و وجود نظام اولویت‌دهی تسهیلات با استفاده از روش چندوجهی و اولویت‌دادن به اعطای تسهیلات به پروژه‌ها، شرکت‌ها، مؤسسات و سازمان‌هایی که دارای سودآوری اقتصادی و همچنین تأثیر مثبت بر اجتماع هستند	16.23	۲
q18	توسعه تأمین مالی خرد و توسعه ضمانت‌نامه مبتنی بر اعتماد	طراحی سازوکار تضمینی بانک بر اساس ضمانت‌نامه‌های قابل اعتماد و عدم تکیه بر ضمانت‌نامه‌های ملکی و مرسوم به منظور	14.33	۳

رتبه	میانگین رتبه‌ای	توضیح ویژگی‌ها	ویژگی‌های بانکداری اخلاقی دارای اولویت	سؤال
		توسعه تأمین مالی خرد و دسترسی عادلانه اقشار مختلف بالأخص زنان و جوانان به خدمات و محصولات بانک		
۴	13.53	انتشار اطلاعات شفاف و قابل فهم راجع به خطرات و منافع مرتبط با محصولات و خدمات، طرح‌ها و امتیازها به کلیه مشتریان و ارائه فرصت‌های سرمایه‌گذاری متنوع با ویژگی و قیمت برابر برای سرمایه‌گذاری‌ها و سپرده‌ها و عدم اعمال نرخ خاص برای برخی از مشتریان	انتشار اطلاعات محصولات به صورت شفاف	q4
۵	12.38	طراحی سازوکاری برای حفاظت از اطلاعات و طبقه‌بندی اطلاعات مشتریان و تعیین حدود دستیابی هریک از گروه‌های شغلی به منظور عدم افشای اطلاعات کارکنان بانک به خارج بانک و عدم استفاده از اطلاعات بانک در راستای منافع شخصی یا شرکت‌های خاص	رازداری و حفاظت از اطلاعات مشتریان	q3
۶	11.05	پایبندی به اصل صداقت در رابطه با مشتریان، کارکنان، سهامداران و سایر بانک‌ها، سازمان‌ها و شرکت‌ها	خیرخواهی برای مشتری و ارائه آمار صحیح به وی	q10
۷	8.38	ایجاد موقعیت برابر و عادلانه استخدامی برای کلیه متقاضیان و مستعدین جذب و پرهیز از وضع تبعیض به دلیل ملیت، موقعیت مالی و اجتماعی	نظام عادلانه استخدام نیروی انسانی و توجه به نظرات کارکنان در تصمیم‌گیری	q19
۸	8.23	تلاش بانک برای جلب اعتماد مشتریان و	تلاش برای جلب	q1

رتبه	میانگین رتبه‌ای	توضیح ویژگی‌ها	ویژگی‌های بانکداری اخلاقی دارای اولویت	سؤال
		ارتقای وفاداری آنها از طریق ارتقاء محیط حرفه‌ای و ارائه کلیه خدمات به صورت کامل و منظم	اعتماد مشتریان به نظام بانکی	
۹	7.40	بیان مزایا و خدمات بانک خود و عدم ارائه نقاط ضعف موجود بانک‌های دیگر و اشتراک‌گذاری اطلاعات لازم و مجاز بین بانک‌ها به صورت شفاف، صادقانه و تحت قوانین و مقررات دقیق و سیستماتیک به منظور هم‌فکری مؤثر بین بانک‌ها	توجه به اصول اخلاقی در تعاملات بین‌بانکی و اشتراک‌گذاری بهینه اطلاعات بین‌بانکی	q17
۱۰	6.18	تلاش به منظور ارائه خدمات به صورت غیرحضوری و ارائه خدمات جدید به مشتری و ارائه محصولات برای رفع کلیه نیازهای تسهیلاتی و سپرده‌گذاری مشتری با ریسک‌های تجاری مختلف	تسهیل در تأمین نیاز کلیه مشتریان	q7
۱۱	3.53	توجه به هرم نیروی انسانی متوازن نیروی کار و عدم تکلیف بار اضافه به کارکنان و ترغیب و تشویق ساختاری آنها به فعالیت‌های دسته‌جمعی و انتقال تجربه به کارکنان دیگر	اهمیت و توجه به کارگروهی و برقراری تناسب میان کار و نیروی انسانی	q12
۱۲	10.98	پرهیز از حمایت و همچنین سرمایه‌گذاری مستقیم پروژه‌ها و فعالیت‌های کوتاه‌مدت مانند سفته‌بازی که تنها سودآوری فردی اقتصادی دارد و تأثیرات اقتصادی مناسبی برای جامعه ندارد.	پرهیز از سرمایه‌گذاری مستقیم و همچنین حمایت از امور سفته‌بازی	q9
۱۳	4.95	کمک خیرخواهانه به سایر بانک‌ها ^{۳۹} و پرهیز از تجسس راجع به مسائل و اسرار محرمانه	کمک به حفظ اعتماد و شهرت بین‌بانکی	q15

رتبه	میانگین رتبه‌ای	توضیح ویژگی‌ها	ویژگی‌های بانکداری اخلاقی دارای اولویت	سؤال
		بانک‌های دیگر و جلوگیری از علنی نمودن اختلافات بین‌بانکی به سطح جامعه و بدگویی نسبت به بانک‌های دیگر به‌منظور حفظ شهرت و اعتماد نظام بانکی		
۱۴	3.93	اهمیت به کارکنان و مشکلات و موانع آنها و تلاش جهت به‌روزرسانی اطلاعات دینی و معلومات کارکنان بانک به‌منظور انجام بهینه فعالیت‌های اداری و سازمانی و بهره‌گیری از تنوع نظرات آنها	اهمیت و توجه به کارکنان و به‌روزرسانی اطلاعات آنها	q11
۱۵	11.78	انتشار منظم گزارش و فهرستی از سرمایه‌گذاری‌های تأمین مالی شده از طریق وجوه بانک و روند سرمایه‌گذاری به ذینفعان و همچنین انتشار اعضای هیأت مدیره، سهامداران و ماهیت حقوقی آنان و انتشار کلیه اطلاعات مفید راجع به مدیران عالی و میانی بانک	انتشار اطلاعات سرمایه‌گذاری به‌صورت شفاف	q5

منبع: یافته‌های تحقیق

با عنایت به حساسیت موضوع، برخی از ویژگی‌های دارای اولویت ویژه هستند و می‌بایست در سال اول اجرایی شود، در زیر توضیح داده خواهد شد:

یکی از مواردی که با عنایت به تحقیق و مطالعه ویژگی بانک‌های مختلف، در بسیاری از بانک‌های اخلاقی وجود داشت و براساس رأی نخبگان رتبه اول را به خود اختصاص داد و از نظر اکثر نخبگان می‌بایست در سال اول اجرایی شود، ارائه ترازنامه به‌صورت واقعی به سهامداران و عدم درج اطلاعات غلط و ناصحیح در ترازنامه می‌باشد. مدیران بانک به‌منظور کاهش یا افزایش سود بانک اقدام به این امر می‌نمایند و مدیران می‌بایست

به این امر توجه داشته باشند که کلیه مواردی که بر ارقام و اطلاعات ترازنامه تأثیر می‌گذارد، مانند مطالبات معوق، مطالبات سوخت شده و... مطابق با استانداردهای بانک مرکزی و بین‌المللی به ثبت برسد و بانک مرکزی نیز باید نظارت بیشتری راجع به این امر داشته باشد.

از دیگر مواردی که می‌بایست براساس نتایج تحقیق در اولویت باشد و با اولویت درجه ۱ مورد پیگیری قرار گیرد، طراحی نظام چندوجهی تخصیص منابع و طراحی ساختاری برای جلوگیری از ایجاد تزاخم میان سودآوری اقتصادی و تأثیرات مثبت اجتماعی می‌باشد. بدین‌منظور بانک‌ها می‌بایست این اثرات اجتماعی را به‌صورت ساختاریافته در نظام تخصیص خود وارد کنند و با دخیل نمودن امتیازهای اجتماعی و همچنین در نظر گرفتن سودآوری، نسبت به تأمین مالی پروژه‌ها اقدام نمایند. بانک مرکزی هم می‌بایست برای بانک‌هایی که دغدغه‌های اجتماعی و اخلاقی را در تخصیص منابع در نظر می‌گیرد، امتیازهایی در نظر بگیرد.

یکی دیگر از مواردی که براساس نتایج پرسشنامه می‌بایست مدنظر قرار گیرد، توسعه ضمانت‌های موردقبول بانک است. بانک‌های متداول عموماً تنها ضمانت‌نامه‌های ملکی (که عموماً در شهرها وجود دارد) را موردپذیرش قرار می‌دهند و براساس آن منابع خود را تخصیص می‌دهند که این امر باعث ناعدالتی در جامعه و محروم ماندن عده زیادی از مردم از تسهیلات بانکی می‌گردد. این در حالی است که بانک‌های اخلاقی، در فرآیند تخصیص خود، ضمانت‌نامه‌های مبتنی بر اعتماد محلی و اجتماعی را قبول می‌کنند و برای آنها این ضمانت‌نامه‌ها مهم و قابل‌پذیرش است، فلذا سیاست‌گذاران در کشور می‌بایست بانک‌هایی که ضمانت‌نامه‌های مبتنی بر اعتماد را قبول می‌کنند، امتیازهای بیشتری در نظر بگیرند. درعین‌حال سعی نمایند به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی نمایند که این ضمانت‌نامه‌ها به ضمانت‌نامه‌های رسمی تغییر پیدا نماید.

از دیگر مواردی که می‌بایست مدنظر قرار گیرد، توسعه محصولات با ریسک‌های مختلف و اطلاع‌رسانی شفاف نسبت به این محصولات می‌باشد. بانک‌ها می‌توانند محصولات متنوع برای مشتریان مختلف در نظر بگیرد و سیکل و روال تخصیص و تجهیز منابع را به‌صورت شفاف به کلیه فعالان اقتصادی اطلاع‌رسانی نماید.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این پژوهش به دنبال احصاء ویژگی‌های بانکداری اخلاقی براساس تجربه بانکداری دنیا و ارائه پیشنهاد برای اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بودیم. مطالعه نشان داد خصوصیات تلاش برای جلب اعتماد مشتریان، اهمیت به تأثیرگذاری اجتماعی و جلوگیری از تضاد منافع، قانون‌مداری و وفای به تعهدات، رعایت حداکثری حقوق کارمندان، حفظ و افزایش حسن شهرت و اعتبار بانک، پاسخ‌گویی به مشتریان و گزارش انحراف از اصول و ترازنامه و آیین‌نامه، بیشترین فراوانی را در میان بانکداری‌های اخلاقی در دنیا داشتند.

بررسی محقق براساس نظر خبرگان نشان می‌دهد برای اجرایی نمودن بانکداری اخلاقی در ایران، خصوصیات ارائه انحراف ترازنامه به واقعی، توجه به منافع اجتماعی و محیط‌زیست، توسعه ضمانت‌نامه مبتنی بر اعتماد، انتشار اطلاعات محصولات به صورت شفاف، رازداری و حفاظت از اطلاعات مشتریان، خیرخواهی برای مشتری، نظام عادلانه استخدام نیروی انسانی، تلاش برای جلب اعتماد مشتریان به نظام بانکی، توجه به اصول اخلاقی در تعاملات بین‌بانکی، تسهیل در طراحی محصولات برای مشتریان با سلیقه و ریسک‌های مختلف، اهمیت و توجه به کارگروهی، پرهیز از سرمایه‌گذاری و حمایت از امور سفته‌بازی، توجه به اعتماد و اخلاق در تعاملات بین‌بانکی، اهمیت و توجه به کارکنان و به‌روزرسانی اطلاعات آنها به ترتیب به‌عنوان ۱۵ عامل تأثیرگذار بانکداری اخلاقی شناسایی شدند که بر توسعه اقتصادی اثر مثبت دارند.

براساس نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌گردد کلیه ویژگی‌های زیر به‌عنوان سندی توسط بانک مرکزی تهیه گردد و به بانک‌های عامل جهت اجرا ابلاغ شود و برای مواردی که در اولویت یک الی هشت قرار دارند، مشوق‌های مالی در نظر گرفته شود. با عنایت به نظر نخبگان بهتر است، ویژگی‌های یک الی چهار در سال اول مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرد و هر چهار ویژگی در سال‌های مختلف اجرایی شود. برای بقیه ویژگی‌ها پیشنهاد می‌شود، برنامه‌ریزی اجرایی برای موارد دیگر صورت گیرد و همه بانک‌ها بر این اساس شاخص‌بندی شوند، اما ضمانت‌های اجرایی پس از بازخوردگیری از سیاست‌های پیشین برای این پیشنهادات در نظر گرفته شود.

۱. Alternative Banking

۲. Ethical Bank

۳. مواردی که از نظر نخبگان از اهمیت بالاتری برخوردار بودند، بهتر بود از نظر سیاست‌گذاران در اولویت اجرایی اقدام قرار گیرد و در اولویت زمانی اجرا قرار گیرد.

۴. Meta Analysis

۵. اگرچه در قسمتی از تسهیلات بانک‌ها به تسهیلات خرد اختصاص دارد و بانک‌های کشورهای عضو OECD در سال ۲۰۱۶ میلادی، ۲۵,۷۱ درصد از کل تسهیلات خود را به صنایع کوچک و متوسط اختصاص دادند، اما نرخ سود ارائه تسهیلات به این بنگاه‌های کوچک و متوسط در این کشورها در سال ۲۰۱۵ میلادی، ۱,۳۳ درصد بالاتر از نرخ تأمین مالی بنگاه‌های بزرگ بوده است و با شرایط انتخاب بنگاه‌های کوچک و متوسط بسیاری از افراد که توان مالی مناسبی نیز ندارند، جزء این بنگاه‌ها تلقی نمی‌گردند (OECD, 2017, pp. 23-27).

۶. Global Alliance for Banking on Value

۷. گوپال و جوشی (۲۰۱۱) در مقاله خود اثبات نموده است که در صورتی که بانکداری اخلاقی شکل نمی‌گرفت و تمرکز خود را بر روی پروژه‌های اثرگذار فرهنگی نمی‌گذاشت، بانکداری متداول به دلیل شکست بازار امکان تأمین مالی پروژه‌هایی که دارای اثرگذاری مثبت بر روی اجتماع هستند نمی‌شد و پروژه‌های دارای اثرگذاری اجتماعی در اولویت بعدی تخصیص منابع قرار می‌گرفتند.

۸. Barigozzi & Tedeschi

۹. Retolaza & Goiria

۱۰. Green

۱۱. Lynch

۱۲. با عنایت به ماهیت تحقیق و عدم ارتباط مستقیم با موضوع تحقیق، تنها به چند مقاله مختصر در این زمینه اشاره شده است.

۱۳. Adli Musa

۱۴. Khan

۱۵. Triodos
۱۶. Demuth
۱۷. Islamic Bank & Financial Institution
۱۸. Anas
۱۹. Dusuki
۲۰. ANZ Banking Group
۲۱. HSBC Bank
۲۲. Csc Bank
۲۳. Kuveyt Türk Bank
۲۴. Chartered Banker
۲۵. Sberbank
۲۶. Kosovo Bankers' Association
۲۷. Albanian Association of Banks
۲۸. European Federation of Ethical & Alternative Banks & Financiers
۲۹. European Federation of Ethical & Alternative Banks & Financiers
۳۰. Bank of America Corporation
۳۱. Millennium
۳۲. Zuma Bank
۳۳. The Banks Association of Turkey
۳۴. Kosovo Bankers' Association
۳۵. Ational Bank of Swaziland

۳۶. در این جدول، ویژگی‌هایی که فراوانی کمتر از دو داشته‌اند، نیامده است.

۳۷. منظور از کدگذاری عبارت است از عملیاتی که طی آن داده‌ها تجزیه، مفهوم‌سازی و به شکل جدیدی در کنار هم قرار داده می‌شوند. (قائدی و گلشنی، ۱۳۹۵، ص. ۲۷).

۳۸. به‌منظور خلاصه شدن مقاله با عنایت به محدودیت لغات در یک مقاله، این موارد به‌صورت تجمیعی در جدول (۱) نشان داده شده است.

۳۹. منظور از کمک خیرخواهانه به سایر بانک‌ها کمک‌هایی هست که منافع دو بانک یا منفعت

بانک و نظام بانکی را به صورت توأمان در نظر می‌گیرد و منظور کمک خیرخواهانه به سایر بانک‌ها بدون در نظر گرفتن منفعت بانک نمی‌باشد.

کتابنامه

- طالبی، محمد؛ و کیایی، حسن (۱۳۹۱). بانکداری اخلاقی، بررسی نقاط مشترک و تمایز آن با بانکداری اسلامی. بیست و سومین همایش بانکداری اسلامی. تهران: مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران.
- عیوضلو، حسین؛ و قلیچ، وهاب (۱۳۹۴). بانکداری اخلاقی؛ درس‌هایی برای نظام بانکی ایران. فصلنامه اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۳(۱۰)، ۲۷-۵۲.
- قلیچ، وهاب (۱۳۹۰). بانکداری اخلاقی در جهان. فصلنامه تازه‌های اقتصاد، ۲(۵)، ۶۶-۷۱.
- یوسفی‌شیخ‌رباط، محمدرضا؛ و خیره، شیما (۱۳۹۱۳۹۳۲). مواضع اخلاقی در بانکداری اسلامی و تأثیر آن بر عملکرد بانکی. دوفصلنامه پژوهش‌های مالی اسلامی، ۱(۲)، ۷-۱۶.
- قائدی محمدرضا؛ و گلشنی، علیرضا (۱۳۹۵). روش تحلیل محتوا از کمی‌گرایی تا کیفی‌گرایی. فصلنامه روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، ۷(۲۳)، ۵۷-۸۲.
- شهنازی روح‌اله؛ و پناهی، مجتبی (۱۳۹۶). سنجش میزان اخلاقی بودن بانکداری در ایران؛ مطالعه موردی بانک‌های ایران، شعب شیراز. دوفصلنامه تحقیقات مالی اسلامی، ۶(۱۲)، ۶۷-۱۰۰.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ و حجازی، الهه (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری (چاپ دوازدهم). تهران: آگاه.
- میرفخرالدینی، حیدر؛ و رضایی محمدحسین (۱۳۹۵). آشنایی با بانکداری اخلاقی. دومین همایش ملی مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید باهنر.
- Talebi, M; & Kaiayee, H., (2012). Ethical Banking, Exploring Commonalities and its Distinction with Islamic Banking. Twenty-Third Islamic Banking Conference. Tehran: Higher Institute of Banking Education of Iran. (In Persian).
- Eyvazloo, H; & Ghlich, V., (2015). Ethical Banking; Lessons for the Iranian Banking System. Islamic Economics and Banking Journal, 3 (10), 27-52.(In Persian)
- Ghlich, V., (2011). Ethical banking in the world. *Journal of New Economics*, 2 (5), 66-71.(In Persian)

- Yousefi Sheikhrabat, M, R; & Khebre, S., (2014). Ethical positions in Islamic Banking and its Impact on Banking Performance. *Journal of Islamic Finance Research*, 1 (2), 7-16. (In Persian).
- Ghaedi, M, R; & Golshani, A, R., (2016). Content Analysis Method from Quantitative to Qualitative, *Psychological Journal, Methods and Models*. 7(23), 57-82.(In Persian)
- Shahnazi, R, & P, M., (2016). Assessing Banking Ethics in Iran, A Case Study of Banks of Iran, Shiraz Branch, *Journal of Islamic Financial Research*, 6(12). (In Persian).
- Sarmad, Z; Bazargan, A; & Hejazi, V., (2006). Research Methods in Behavioral Sciences. Twelfth Edition, Tehran: Agah Publishing. (In Persian).
- Mirfakhruddin, H; & R, M, H., (2016). Introduction to Ethical Banking, Mystical Management Services, Kerman. (In Persian).
- Adli Musa, M., (2011). Islamic Business Ethics & Finance: An Exploratory Study of Islamic Bank in Malaysia, 8th International Conference of Islamic Economics and Finance. (In Persian).
- Anas Elmelji; & Ben Arab, M., (2009). Ethical Investment and the Social Responsibilities of the Islamic Banks, 2(4).
- Dusuki, A. W. (2007). The Ideal of Islamic Banking: A Survey of Stakeholders' perceptions, *Journal of Islamic Economics*, Vol 11, Special Issue
- Abou-Zeinab, A. (2013). *Patterns of Bank Credit Allocation and Economic Growth: The Case of Denmark, 1736-2012* (No. 131). Lund University, Department of Economic History.
- Bánfi, A. (2013). *Ethical Finances? A Special View of Ethical Banking, Socially Responsible Investments* (Doctoral Dissertation, Doctoral Thesis, Corvinus University of Budapest.
- Bank Millennium. (2014). *Bank Millennium Group Code of Ethics*. Bank Millennium Group.
- Barcelona Treball. (2012). *Ethical Banking and CSR in Financial Institutions*. Barcelona: Barcelona Treball.
- Barigozzi, F; & Tedeschi, P., (2015). Credit Markets with Ethical Banks and Motivated Borrowers. *Review of Finance*, 19(3), 1281-1313.
- Cowton, C. J. (2002). Integrity, Responsibility and Affinity: Three Aspects of Ethics in Banking. *Business Ethics: A European Review*, 11(4), 393-400.
- Demuth, F. (2014). Parallel Universes: What Islamic Finance can Learn from Socially Responsible Investment. *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 7, 20-32.
- Dorasamy, N. (2013). Corporate Social Responsibility and Ethical Banking for Developing Economies. *Journal of Economics and Behavioral Studies*.
- Dorasamy, N., & Abdel-Baki, M. A. (2014). The Inception of Ethical Banking: An Imperative Transformation in Post-Revolution Egypt. *International Business & Economics Research Journal*, 13(3), 513-524.

- Dufays, L. (2012). Responsible Banking the 10 Principles. *Aestimatio: The IEB International Journal of Finance*, (5), 238-269.
- Finanzas Eticas. (2013). *Ethical Finance in Italy*. Retrieved from Finanzas Eticas.
- OECD (2017) Financing SMEs & Entrepreneurs. An OECD Scoreboard, Recent Trends in SME & Entrepreneurship Finance.
- Goyal, K. A; & Joshi, V. (2011). A Study of Social and Ethical Issues in Banking Industry. *International Journal of Economics and Research*, 2(5), 49-57.
- Green, C. F. (1989). Business Ethics in Banking. *Journal of Business Ethics*, 8(8), 631-634.
- Harvey, B. (1995). Ethical Banking: The Case of the Co-Operative Bank. *Journal of Business Ethics*, 14(12), 1005-1013.
- Hayday, M. (2015). Values Based Banking. Geneva: Inquiry: Design of a Sustainable Financial System.
- HSBC Bank. (2015). *Statement of Business Principles Code of Ethics*. HSBC North America Holdings Inc.
- Jeucken, M. (2001). Sustainable Finance and Banking: The Financial Sector and the Future of the Planet (Earthscan, London).
- Khan, T; & Mohamed, A. B. R. N. (2017). Ethical Banking and Islamic Banking: A Comparison of Triodos Bank and Islami Bank Bangladesh Limited. *Islamic Economic Studies*, 130(5377), 1-45.
- Kosovo Bankers' Association. (2011). *Kosovo Bankers' Association, Code of Banking Ethics*. Prishtina: Kosovo Bankers' Association.
- Lanzavecchia, A; & Poletti, L. (2005). *Social and Alternative Banking: Project Selection and Monitoring after the New Basel Capital Accord* (No. 2005-EF01). Department of Economics, Parma University (Italy).
- Lentner, C; Szegedi, K; & Tatay, T. (2015). Corporate Social Responsibility in the Banking Sector. *Pénzügyi Szemle/Public Finance Quarterly*, 60(1), 95-103.
- Lynch, J. J. (1991). *Ethical Banking: Surviving in an Age of Default*.
- Muhamat, A. A; & Nizam bin Jaafar, M. (2010). The Development of Ethical Banking Concept Amongst the Malaysian Islamic Banks. *Norfaridah, the Development of Ethical Banking Concept Amongst the Malaysian Islamic Banks*. iCAST, 24-25.
- Mutto, G. (2014). The Development of Ethical Banks, A Simulation Model. *Master's Degree in Quantitative Finance and Insurance*. University of Turin, School of Management and Economics.
- Nelson, J. A. (2012). Ethics and Banking: Beyond Compliance. *Journal of Business Case Studies*, 8(4), 393-396.
- Palmisano, I. (2014). *Introduction to Ethical Finance and Responsible Investments*. Madrid, Fondazione Culturale Responsabilità Etica.
- Pedriani, M; Langella, V; & Bramanti, V. (2014). *Review of Impact Assessment Methodologies for Ethical Finance*. Brussels: FEBEA (European Federation

of Ethical and Alternative Banks and Finance Companies).
Weber, O. (2012). Sustainable Banking–History and Current Developments.
Available at SSRN 2159947.